

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1351427/9

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב מאיר פרימן – אב"ד, הרב דוד בירדוגו, הרב יצחק רבינוביץ

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד חני נידם)

נגד

הנתבע: פלוני(ע"י ב"כ עו"ד אלעד זמיר)

הנדון: הפסד מזונות בגין ספק ניכור הורי

פסק דין

הצדדים התגרשו בבית הדין ביום תשפ"ב, ולהם חמישה ילדים, מהם שתי קטינות.

בית הדין דן בעניין מזונות הקטינות והסדרי השהות. התקיימו דיונים בהם נשמעו טענות הצדדים ועדויות. בית הדין שמע את הבנות בנוכחות עו"ס מיחידת הסיוע, והוגשו סיכומים. תחילה האב הגיש סיכומים, ולאחר מכן האם הגישה סיכומים. לאחר הגשת סיכומי האם, ב"כ האב הוסיף סיכומים. האם ביקשה שלא לקבל את הסיכומים הנוספים, ולחילופים כתבה תגובה לסיכומים הנוספים. דרישת הצדק מחייבת עיון בכל החומר שהוגש, למרות שהסיכומים הנוספים לא התבקשו.

להלן עיקרי טענות הצדדים כפי שבאו בסיכום סיכומיהם:

האם טוענת כי האב אשם בריחוק הקיים בינו לבין הבנות, וזאת בשל פגיעותיו המיניות והנפשיות בהן. לאור זאת היא תובעת מזונות ומדור עבורן.

האב טוען כי הבנות מורדות, מרוחקות ממנו, ולפיכך אין לפסוק להן מזונות.

דיון

בהכרעת הדין נחלקו הדעות, כדלהלן:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דעת הרוב

לטענת האם והבנות הקטינות, האב פגע פגיעה מינית בשתי הבנות הקטינות. הבנות מסרבות לכל קשר עם האב. ברור לבית הדין שלבנות חוויה שלילית כלפי האב, אם כי לא ברור מהי הסיבה המדויקת לכך. ביחס לשאלה האם אכן התרחשה פגיעה מינית, אין בידי בית הדין את היכולת להכריע בשאלה האם האב פגע בבנותיו. זאת בהעדר ממצאים ברורים מברור של הרשויות המוסמכות, ומחוסר הוכחות קבילות בבית הדין שיש בכוחן להוכיח חד משמעית את הטענות. על כן הכרעת הדין תהיה בהתאם לכללי הכרעת דין במקום בו קיים ספק במציאות. היינו, פסק הדין יינתן ללא הכרעה בשאלת הפגיעה המינית, אלא מתוך הצבת הטענה בסימן שאלה.

לעניין מזונות הילדות, לאור הספק, לא ניתן לחייב את האב במזונות הילדות. מכח הספק לא ניתן לסתור את טענות האב על כך שלבנות דין של "בנות מרדניות" שאינן זכאיות לתשלום מזונות. העובדה שהבנות מסרבות לכל קשר עם האב הוכחה בבית הדין, מנגד לא ברור האם קיימת הצדקה לעמדת הבנות הנובעת מהתנהגות שלילית של האב. במצב האמור לא ניתן לחייב את האב במזונות הבנות.

בתסקיר מיום...., ניתנו המלצות על השתיית הקשר בין האב לבנות, אבחונים פסיכו-דיאגנוסטיים לאב ולבנות, וטיפול לבנות.

האם מבקשת לאשר את ההמלצות, האב מתנגד.

בנסיבות הקיימות, ובשל הספק בעניין הפגיעה המינית, אין מנוס מלאשר את ההמלצות האמורות.

על כן בשלב הנוכחי לא יתקיימו הסדרי שהייה של הילדות עם האב. הבנות יעברו אבחון פסיכו-דיאגנוסטי באמצעות מחלקת הרווחה, ובהתאם לתוצאות יינתנו הטיפולים הנדרשים לפי המלצות שינתנו על ידי שירותי הרווחה. הבת מ' תמשיך את הטיפול אצל יעל משי. לצורך הטיפולים האמורים לא נדרשת הסכמת האב.

בנוסף, עולה הצורך במתן מענה טיפולי למשפחה. לבנות חוויה קשה כלפי האב. מבלי לקבוע עמדה בנסיבות החוויה, עולה הצורך במתן מענה טיפולי למצוקה אליה נקלעה המשפחה. בית הדין ממנה את ד"ר בטלפון:, לטיפול במשפחה ולבחינת אפשרות חידוש הקשר של הבנות עם האב. עלות הטיפול תחול על האב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על הצדדים ליצור קשר עם המומחית האמורה ולהתחיל את הטיפול בהתאם לקביעת המומחית.

המומחית תעמוד בקשר עם שירותי הרווחה ותתעדכן בתוצאות הבדיקה הפסיכו-דיאגנוסטית של הבנות ובטיפולים של הבנות.

ככל ויחודש הקשר של הבנות עם האב, האם תהיה רשאית להגיש בקשה לפסיקת מזונות.

העתק יועבר לד"ר

דיין ב'

דיין א'

דעת דיין ג'

ביום תשפ"ב ביה"ד קיים דיון אליו הופיעו הבנות מ' ור' בהשתתפות עו"ס יחידת הסיוע שע"י ביה"ד.

מהשיחה עם הבנות עלה כי הבנות אינן רוצות בקשר עם האב וכי הינן רואות אותו כדמות פוגענית.

בביה"ד התקבל תסקיר ראשוני של עו"ס שירותי הרווחה בו נכתב כי הבנות סיפרו למטפלות שלהן על פגיעה מינית של האב בהן. אחת הבנות אף אושפזה למשך חודש וחצי במחלקה פסיכיאטרית במעייני הישועה. נצפו אצל הבנות התנהגויות סיכוניות ומחשבות אובדניות ברמה גבוהה, והן עברו טיפול פסיכולוגי. הן הביעו חרדות מהמחשבה על מפגש עם האב, ולאור זאת הומלץ שלא ייפגשו עם האב אפילו במרכז קשר.

לאחר מכן התקבל תסקיר מורחב של עו"ס שירותי הרווחה, ממנו עולה כי הבנות אינן מעוניינות בקשר עם אביהן ואינן מסוגלות נפשית לפגוש אותו.

נראה כי הבנות משדרות עמדות אותנטיות שלהן, ויש אומדנה ברורה כי האב אשם בחוסר מסוגלותן לפגוש אותו. בשיחה עימן היה נראה כי הן חוות קושי אמיתי בקשר עמו, וכי יש להן זיכרונות לא טובים ממנו, כמו מה שהבת ר' מציינת כי האב היה פוגע בה בילדותה על מבנה גופה וכדו'.

אין צורך להכריע בסוגיה האם האב פגע מינית בבנות, כיון שיש אומדנה כי האב הוא זה שאשם באי רצון הבנות להיות בקשר עמו ולא משנה מה הסיבה. באופן זה נהוג לחייב את האב במזונות ילדיו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עיין בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק יג עמוד 16
שם נכתב:

"יתירה מכך - יש לציין שהבת הסבירה הסיבה שלא רוצה להיפגש עם אביה בגלל שכל השנים התנכר לה אביה. עובדא זו לא הוכחה ע"י האב. ואם גורל חינוכה של הבת היתה המשאלה של האב, חזקה על אב מסור שהיה מוצא מסילות ללבה של הבת לקרבה אליו".

נושא אי חיובו של אב במזונות ילדיו כאשר הם מתנכרים אליו נדון בבתי הדין, ונהגו לפטור את האב מחובת המזונות אף שזה לא נכתב בפירוש, ועיין בספר מנחת אברהם להגר"א שפירא זצ"ל ח"ג סי' ד' שחלק על מנהג זה.

הפסיקה המקובלת באה לידי ביטוי בפסק דין של בית הדין בחיפה (כרך יג עמ' 3) בהרכב הרה"ג ב. רקובר - אב"ד, א. אטלס וג. אקסלרוד בדעת הרוב שככל שהבת היא האשמה בניתוק הקשר עם האב הרי שהיא מאבדת את זכותה למזונות. דעת המיעוט חלוקה גם ברמה העקרונית שאין לשלול מזונות בת גם אם היא מנותקת מאביה, אך גם בגלל שלדעתו האב הוא האשם בחוסר הקשר בינו לבית הבת.

פסק הדין הזה הובא לבית הגדול (חלק יג עמוד 17) בהרכב: כבוד הראשון לציון הרב הראשי לישראל, הרב עובדיה יוסף, הרב א. י. וולדינברג, הרב י. קוליץ.

גם שם נחלקו הדעות. לדעת הגר"י וולדינברג אליו הצטרף גם הגר"ע יוסף אין מקום כלל לחייב את האב במזונות, ואילו הגר"י קוליץ סבר שיש מקום לחייב לפנים משורת הדין.

יצוין גם פסק דין נוסף (פד"ר כ עמ' 1 ואילך, נדפס גם בתחומין טז עמ' 71 ואילך) בהרכב של גדולי הדיינים: הרה"ג הגר"א שפירא זצ"ל ויבלח"א הגר"ש דיכובסקי הגר"ש בן שמעון.

בפסק זה קבע מחד הגר"ש בן שמעון שיש להפסיק מזונות לבת מורדת.

מאידך הגר"א שפירא זצ"ל שדא נרגא בתפיסה המקובלת השוללת מזונות מילד מרדן. הוא ציין שמקור הדברים לשלול מזונות נובע מהרמב"ם שקבע שהאב יכול לומר לבן: תגור אצלי ואזון אותך ואם לא תגור אצלי לא תקבל מזונות. ולפיכך במקום שבו נקבע מגורי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הילד על פי בית הדין במקום האם אין בכך בכדי למנוע חיוב מזונות כלפיו, ומסיים:

"שהתקנה לזון בניו מדין צדקה אינה נפקעת בגלל חציפות הילדים כמו שחיוב לתת צדקה לעני אינה נפקעת כשהעני הוא גם עני וגם חצוף."

הדעה הרווחת היא לפטור את האב מחיוב המזונות, ולו מחמת הספק.

יש לדון האם כאשר הבן מתנכר לאביו אזי האב אינו מחויב לזונן, או שחובת האב לזון את בנו הינו אבסולוטית אלא שיכול האב לא לשלם את מזונותיו כדי לחייבו בקשר עמו.

החלקת מחוקק סימן פב ס"ק ט כתב לגבי בן שאינו רוצה לעבור לגור עם אביו שהאב פטור ממזונות, "ויש ליישב בדוחק כשהבן אינו רוצה להפרד מאמו יש לאב לומר אין עלי חיוב צדקה לפרנסו כל זמן שאין שומע לקולי להיות אצלי ללמדו תורה ושאר דברים". הבית שמואל סימן פב ס"ק ח כתב: "ואם הבן אינו רוצה להפרד מאמו יכול האב לומר כיון שהוא אינו שומע בקולי להיות אצלי אין עלי חיוב לפרנסו". העזרת כהן בסי' נ"ז הבין מדבריהם שזה בגדר של עונש לקטן, וכתב שהאמת היא שחובת המזונות אינה אלא כאשר הבן אצל אביו. ועיין בספר עטרת דבורה ח"א סי' ל' מה שהאריך בזה ומה שהביא מדברי בעל הציץ אליעזר.

בפסק דין של בית הדין הרבני בחיפה בתיק 578024/10 (הרבנים יוסף יגודה, הרב ישראל דב רוזנטל, הרב סיני לוי) כתבו בזה"ל:

"מן הבחינה ההלכתית, ישנן עילות המצדיקות צמצום דמי המזונות או שינוי אופן תשלום המזונות של האב לילדים המתנכרים לאביהם.

[...]

בפסיקה נאמרו כמה יסודות בדבר האפשרות לביטול או הפחתת מזונות של ילד המתנכר להוריו, ונציין מקורות עיקריים.

המקור הראשוני לתלות בין מקום מגורי הבן לתשלום המזונות נמצא ברמב"ם (הלכות אישות פרק כ"א הל' י"ז–י"ח), הוא קובע שאב הדורש שבנו יהיה עימו ולא עם האם "יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוא אצל אמו לא אתן לו מזונות". וראו עוד בהרחבה בפסקי הדין ובמאמרים הבאים: הרה"ג שאול ישראלי (משפטי שאול סימן כ"ג); מרן הראשל"צ הגר"ע יוסף זצ"ל (יביע אומר ח"ח סימן כ"ב); הרה"ג ח' איזירר, "חיוב מזונות לילדים המתנכרים לאביהם" (תחומין ח' (תשמ"ז), עמ' 69); הרה"ג א"א כהנא שפירא זצ"ל, "מזונותיו של בן מרדך" (תחומין ט"ז (תשנ"ו), עמ' 71); הרה"ג ש' דיכובסקי, "מזונות הבנים תקנת חכמים מיוחדת בדיני צדקה" (תחומין ט"ז (תשנ"ו), עמ' 87); הרה"ג אוריאל לביא (עטרת דבורה ח"א סימן ל', עמוד 193).

בפסקי הדין ובמאמרים הנזכרים, מצאנו מספר דרכים להסביר את היסוד ההלכתי המאפשר הפחתת מזונות בשל התנכרות הילדים לאב.

הדרך האחת היא, שהחיוב שהטילו חכמים מעבר לגיל שש, לא חל בבן המתנכר לאביו, בין אם חיוב זה הוא מכוח התקנה ובין אם יסודו בדין צדקה. שכן אין לטעון על אב שהוא אכזר או שיש לחייבו מדין צדקה, כאשר בנו מתנכר לו. בדרך זו נוקט לדוגמה, הגר"ש דיכובסקי במאמרו הנזכר בתחומין. אומנם, הרה"ג א' שפירא סבור שהתנהגות הבן אינה משפיעה על חובת האב שנתקנה בחוק. "החיוב הוא גם על ילדים חצופים". לשיטתו, דברי הרמב"ם אמורים דווקא בבן שהאב דורש שידור עמו וזו זכותו.

הדרך שנייה היא, שאומנם גם בבן המתנכר יש חובה עקרונית למזונות, אלא שזכותו של האב לומר אני מעוניין לתת את מזונות הבן לבן עצמו ולא לאמו. ולפיכך, אם יגיע אלי – אתן לו מזונותיו, ואם לא יגיע אלי, הרי הם יישארו אצלי. בדרך זו נוקט הרה"ג א' לביא.

הדרך שלישית היא, שלעתים שימוש באי תשלום המזונות כאמצעי לחץ לקשר בין האב לבנו, היא היא טובתם של הילדים יותר מאשר רווחתם הכלכלית. אפשרות בכיוון זה עולה בפד"ר ח"ב עמוד 298, שם הוסברה מניעת המזונות האמורה ברמב"ם בכך שזו דרך הכפייה לקיום חובת האב ללמד את בנו תורה, בבחינת "יורד עמו לחייו". ההבדל בין אפשרות זו לשתי הגישות הראשונות היא, שהראשונות מבוססות על זכויות האב,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואילו הנימוק האחרון מתייחס לחובת בית הדין לבחון מה היא טובת הילד.

עמדה רביעית היא, שכאשר האם היא הגורמת להתנכרות הילדים, הרי שמגיל שש יש להטיל את חובת המזונות עליה במקום על האב. בדרך זו נוקט הרה"ג ש' ישראל זצ"ל.

(לא הארכנו בניתוח השיטות ובדיונים על יסוד חיוב המזונות שמעל לגיל שש, שמכוח תקנות הרבנות הראשית (תש"ד), ואכמ"ל, הדברים עולים במקורות הנזכרים).

אנו סבורים, שככול שיסוד החיוב הוא מדין צדקה, אם סבור בית הדין שטובת הילדים היא להיות בקשר עם אביהם, בית הדין רשאי לפעול בדרכים שונות לקיום הקשר, ואף לעשות שימוש בצמצום מזונותיהם ככלי לחידוש הקשר עם האב.

כמו כן, יהיה יסוד החיוב אשר יהיה, כאשר מדובר בילד שעומד על דעתו, החובה הישירה של האב לתשלום המזונות היא כלפי הילד. לפיכך, רשאי האב לומר אתן את הכספים, ולפחות חלקם (למעט הוצאות שמטבעם של דברים משולמות ישירות על ידי האם, כגון מדור) לילד עצמו כשיבא אלי ולא אתן אותם לאמו.

בפסק דין זה, לא קבענו עמדה בנוגע להפחתת מזונות במצבים בהם אין סיכוי לחידוש הקשר (כפי הדרך הראשונה לעיל).

והנה אם אמרינן שאין זה תנאי בעצם חיוב המזונות של האב אלא שהאב יכול למנוע מבנו מלשלם את חובו כלפיו כאשר הוא אינו שומע בקולו אזי כאשר יש לנו ספק אם הבן מחוייב בקשר עם האב לאור התנהגות של האב כלפיו ודאי שיש לחייב את האב מזונות מספק. שהרי חובו במזונות הילד הוא ודאי ויש ספק אם יש לאב טענה כלפי הבן שאינו שומע בקולו. אבל לכאורה אם יש תנאי בעצם חיוב המזונות של האב כלפי הבן שאין זה אלא אם הבן מתנהג כלפי האב כראוי אזי כאשר יש ספק לכאורה לא ניתן לחייב את האב.

אך הדין הוא שכאשר אדם קנה חפץ בתנאי ויש ספק בקיום התנאי שהחפץ בחזקת המקבל כמ"ש הקצות החושן סימן רנא סק"ב בשם תשובת הרשב"א, וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"... וכיון דהיכא שהוציא הנותן המתנה מתחת ידו למקבל אין זה כמתנה שיוכל לחזור בו אלא דהוי כמו תנאי אם ימות, וא"כ יש כאן מתנה ודאי אלא שנסתפק אם יסתלק מחמת התנאי, או לא הוי תנאי כלל אלא מתנת בריא ממש, ובכה"ג מוקמינן המתנה ביד המקבל וכמ"ש הרשב"א בתשובה (ח"א) סי' תתקע"ב (וח"ב סי' רכ"ט) הובא בב"י סימן כ"ט (מחודש י"ג) וסימן מ"ו (סעיף ל"ו) על ראובן שהוציא שטר על שמעון שמכר לו כרם, והלה טוען כי לא מכרו לו אלא על תנאי שאם יפרע לו שלש מאות דינרין שהלוה לו לזמן פלוני יחזיר לו השטר ויבטל המכר והביא עדים כדבריו, ופסקו הברורים שאפילו עדי השטר העידו בפירוש שלא היה תנאי אוקי תרי להדי תרי ואוקי נכסי בחזקת מאריה כו', ואין דמיונם עולה יפה, דשאני הכא שלדברי כולם לוקח זה כדין ירד לכרם זה שהחזיקו המוכר בכסף ובשטר, אלא שהתנה לפי דבריו שאם יתן לו מעותיו תוך זמן פלוני שתבטל המכירה, וכיון שהחזיק זה כדין אלא שזה טען שיש לו להסתלק מחמת תנאי ומביא עדים, וזה טוען שאין מכירתו מתבטלת ומביא עדים, העמיד בחזקת [זה] שהוא מוחזק עכשיו וכו', ואעפ"י שאין הקרקע נתפס וע"ש, וא"כ מכל שכן הכא במטלטלין היכא שידוע בעדים שמחמת מתנה באו לידו א"כ תו לא הוי כמו מתנת שכיב מרע דאינו מתנה כלל עד אחר מיתה, אבל זה שזיכה ומסר ליד המקבל הרי זו מתנת בריא ממש, אלא שאם היה שכיב מרע הוי כמו תנאי אם ימות, וכיון דכדין ירד אלא שנסתפק בתנאי הרי זה בחזקת המקבל, דהשתא בקרקע כה"ג מוקי בחזקת המקבל מכל שכן במטלטלין ואפילו ליכא מיגו".

על כן נראה שגם במקרה שיש ספק אם הילדים מתנכרים לאביהם בגלל מעשי האב, כיון שחיובו של האב במזונות הבנים הוא ודאי ויש ספק אם מתקיים התנאי שהבנים מתנהגים כראוי לאביהם, יש לחייב את האב במזונות הבנים כל עוד לא ברור שהבנים מתנכרים לאביהם שלא בגלל מעשיו. שהרי בכל מקרה מסתבר שאין זה מערכת של יחסי גומלין בין האב לבנו, שהוא ינהג כראוי ואז האב מחויב כלפיו במזונות, אלא שהאב מחויב לזון את ילדיו ולבן יש מחויבות להתנהג כראוי. אלא שהאב יכול להימנע מלשלם מזונות כאשר מוכח שהבת לא מקיימת את חובותיה כלפיו מפני שקיים כעין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תנאי בחיוב האב במזונות ילדיו שהם ינהגו כראוי, ועל כן כל עוד לא מוכח הדבר יש לחייבו במזונות הבת.

אלא שנראה מדברי הרשב"א שהחפץ בחזקת המקבל רק כאשר המקבל מוחזק וכן הבינו גדולי האחרונים, עיין בקונטרס הספיקות כלל ז סי' ט' ו-י' ובקובץ שיעורים ב"ב אות רפ"ב וכאן הלא האב הוא המוחזק בממון.

ויעוין ב"אמרי בינה" דיני דיינים סימן מא שהאריך בדברי הרשב"א, וכתב בזה"ל:

"גם הא דפשיטא ליה דדינו של הרשב"א הוא דוקא באם הלוקח ירד לקרקע ויושב בה אז מחזקין בידו אבל אם המוכר יושב בהקרקע אין מוציאין מידו כשיש ספק על התנאי, הנה המל"מ (פט"ו) מטו"נ האריך הרבה בזה, ומדבריו וממה שהביא שם מדברי הראנ"ח נראה דאף להוציא אמרינן סברא הזאת דאין ספק מוציא מידי ודאי היינו ספק אם היה תנאי או אף אם היה תנאי והספק אם נתקיים התנאי לבטל קנין הברור ג"כ לא מבטלינן. הן אמת דגם בתשובת מהר"א ששון (סי' קנ"ה) כתב דרק אם הלוקח מוחזק בתוכו זיכה הרשב"א להלוקח אבל אם אין הלוקח מוחזק בתוכו אוקי ממונא בחזקת מר"ק והובא דבריו בכנה"ג (סי' ק"מ אות י"ב) וכתב עליו וז"ל אמר המאסף דקדק זה הרב ממ"ש הרשב"א הרי הקרקע זה בחזקת זה שהוא עכשיו בידו ומשמע ליה להרב ז"ל שז"ל שהוא עכשיו בידו ויש לבעל דין לחלוק ולומר שאינו ר"ל שהוא עכשיו בידו אלא שהוא עכשיו בידו מחמת המכירה כלומר דאי לאו העדים שאומרים תנאי היה הקרקע בחזקת שהוא שלו מחמת שטר המכירה עכ"ל הרי דסובר ג"כ דאף היכא דאינו יושב בקרקע רק מכח מכירה ברורה שבשטר וחזקה בא אין ספק תנאי מבטל. והדברים צריכין טעם להבין סברתו של הרשב"א ובספרי התשובות של בעל כנה"ג בעי חיי חח"מ (ח"א סי' פ"ח) כ' ע"ד המר"א ששון אעפ"י שפקפקתי עליו בכנה"ג לא לענין מעשה פקפקתי עליו אלא לענין הלכה עיין שם. אולם בתשובת מהרשד"ם חח"מ (סי' תכ"ג) מבואר כדעת הכנה"ג והמל"מ דאף להוציא קאמר הרשב"א סברתו דשם נשאל הרב ז"ל במלוה שהוציא שט"ח ע"ח שהתחייב לו לשלם לזמן פלוני אך באם יפרע עד זמן פלוני שהוא קודם זמן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפרעון פלוני שבמקום פלוני כך וכך למי שיאמר הבע"ח אז יפטר הלוח ואם לא יפרע פלוני הסך הנז' לזמן הנז' מעתה ומעכשיו נתחייב הבע"ח לפרוע הסך הנאמר בהשטר לזמן פרעון ואח"כ אינם יודעים אם פרע פלוני שבמקום פלוני וכ' לחייב להלוה משום דהוי כא"י אם פרעתיך וכ' ז"ל שמא תאמר דש"ה כשהתובע טוען ברי אבל בנד"ד גם הבע"ח א"י לטעון ברי דשמא פרע הפלוני גם לזה יש לי ראייה מתשובת הרשב"א ז"ל ומתשובת ריטב"א שבב"י (סי' מ"ו) על מכירת חלון וזה אומר בתנאי היה וזה אומר ל"ה תנאי ושניהם מביאים ראייה והשיב כיון שהמכירה ודאי לכ"ע והתנאי ספק על האומר תנאי להביא ראייה ואם מעט אוסיפה שהרי כתב הרשב"א בתשובה מובא ב"י אה"ע (סקח"ו) בנשא אשה וכתב שטר שיור ליורשיה אם לא ישאר לו ממנה ולד של קיימא ומתה האשה ואח"כ מת הולד תוך ל' יום וכ' ואלו היה תנאי כל שישאר ממנה ולד של קיימא לא יחזיר כלום אזי על הבעל להביא ראייה לפי שלא זכה באותו שיור אא"כ ישאר ממנה ולד של קיימא ועליו הראייה אבל הבעל כבר זכה בכל ממון מנדוני' אלא שהתנה שאם לא ישאר שיחזיר א"כ מי שאמר של"ה ולד ש"ק עליו הראייה הרי נידון דידן ממש שאין אחד יודע אם פרע פלוני ושניהם טוענים בספק יש לנו לראות לשון התנאי והרי כתב אך בזאת שאם יפרע יפטר נמצא שכבר זכה הבע"ח כשנתחייב לו הלוח ובא ליפטר מחמת התנאי עליו להביא ראייה ליפטר עכ"ל הרי מבואר דדעת המרשד"ם דאף להוציא הבא ליפטר מכח התנאי עליו להביא ראייה וע"כ ראייתו מהא דשטר שיור אינו ממה דזכה הבעל דשם הבעל הוא מוחזק דבא מכחו ורשותו שהוא מבורר לכל ויורשיה באו לזכות מכח שטר שיור ודאי אין מוציאים מן הבעל מספק רק ראייתו ממה דכתב הרשב"א דאם היה תנאי כל שישאר ממנה ולד של קיימא לא יחזיר כלום אזי על הבעל להביא ראייה אף שהוא מוחזק מ"מ כיון שהחוב היה ברור והספק על קיום התנאי מחזקינן להודאי ולא מבטלינן מספק אף היכא שהוא להוציא".

לפי זה נראה שאין להוציא ממון כיון שיש מחלוקת בדעת הרשב"א בזה וכמ"ש בכנסת הגדולה שלהלכה יש לפסוק כהמהר"א ששון. זאת מלבד מה שיש לדון בחוב האב שמא אינו אלא מדין צדקה בעלמא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שזו מצוה ולא חוב ממוני כלפי הילדים ויתכן שבספק חוב מצוה לכולי עלמא האב אינו חייב גם כאשר יש ספק בתנאי החיוב.

אך בנידוננו להלכה נראה, כי כל הדין הזה שבת המתנכרת לאביה כאשר המשמורת אינה אצל האב הוא לא ברור, גם נראה כפי האמור עד כאן שגם אם זה תנאי בעצם חיוב המזונות של האב שהבת תנהג כראוי כלפי האב, שכאשר יש ספק אם מעשי האב גרמו להתנכרות הילדים אליו יש מקום לחייב את האב כיון שיש חיוב מזונות ודאי וספק אם יש ביטול של עצם החיוב בגלל סיבה צדדית שהיא תנאי בחיובו של האב, ויש מקום אף להוציא ממון בגלל זה. וכפי שכתבנו בנידוננו לא רק שיש ספק אלא יש אומדנה ברורה מאופן תגובת הבנות כלפי האב שהנהגתו כלפיהם לא הייתה כראוי.

זאת ועוד, גם אם הנהגתו של האב כלפי הבנות הייתה כראוי, הרי מדובר בבנות שעוברות משבר נפשי כמפורט בתסקיר כך שלא ניתן לומר שהן נוהגות שלא כראוי כלפי האב, ולכן יש לפוטרו מהחיוב שלו כלפיהן כיון שנראה שאין זה ביכולתן.

הגר"ש דיכובסקי שליט"א התייחס בארוכה לחידושו של הגר"א שפירא בפד"ר כרך כ' עמ' 29 שם כתב:

"טענתו העיקרית היא כי לא מצאנו שבן מרדן מפסיד מזונות כאשר האב אינו יכול להחזיקו בביתו. אני מסכים לכך, אבל בהסתייגות אחת: במה דברים אמורים, כאשר האב אינו מוכן להחזיק בילד בכל תנאי ומצב. אולם, כאשר האב מוכן לקבל את הילדים - לאחר שיעברו טיפול פסיכולוגי מתאים, שיקרב את לבם והילדים אינם רוצים בכך, יש מקום להגדירם כ"בן - מרדן".

ההלכה המורה על הפסד מזונות בבן מרדן, מקורה כידוע בדברי הרמב"ם (פכ"א אישות הי"ז): ו"אחר שש שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות, ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום". וכן נפסק בשו"ע אבע"ז סימן פ"ב, סעיף ז'. וצריך להבין מדוע יפטר האב ממזונות ילדיו אם אינם רוצים להיות אצלו, ובפרט שמדובר בילדים קטנים שלא הגיעו למצוות, וכיצד יפקע חיוב מזונות מדין צדקה, בגלל מרדנותו של הבן?

נאמרו בדבר פירושים שונים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. האב זכאי לכך מדין חינוך כשם שיכול ליסרו ללמוד תורה אפילו ברצועה ובהחסרת לחמו (עיין רש"י כתובות דף נ. ד"ה יורד עמו לחייו). ועיין בפד"ר ב' 302, בפס"ד של הגרמ"י שלזינגר.

ב. מעיקר הדין מקומם של ילדים הוא בבית אביהם, כפי שנאמר ל"משפחותם לבית אבותם", ורק בכגון זה חיובו לזונם. גם כאשר הילדים אינם עמו, לפי החלטת בי"ד אין להפקיע ממנו את זכותו לחנכם ואין לחייבו במזונות כשהם אינם עמו - עיין פד"ר י"ג 20 בפס"ד של הגר"ע יוסף.

ג. אין דין צדקה, כאשר נתינת הצדקה תגרום לבן רעה בהתנהגותו הרוחנית - עיין פד"ר י"ג עמ' 6, בפס"ד של הגר"ב רקובר.

ד. לכבוד הגר"א שפירא הסבר רביעי: חיוב מזונות מדין צדקה הוא משום שלא יהיה אכזר כלפי בנו, כפי שאומרים לו "עורבא בעי בני", וכל שמוכן לזונו על שולחנו, אינו אכזר. ברור שהראב"ד והמגיד משנה לא הבינו כך, שאם לא כן לא היה מקום לקושייתם ביחס לחיוב מזונות לבן ב' וה' שאינו מדין צדקה.

[...]

אמנם, כאשר קובע ביה"ד שטובת הילד להמצא אצל אמו, אין הבן נחשב כמורד באבא, אלא כשומע בקול בי"ד ובכגון זה אין להפסיד לו מזונות - ועיין בפד"ר א' עמ' 8 - 157 בדברי הגר"א גולדשמידט. יחד עם זאת, כאשר ביה"ד מצוה על הבן להפגש עם אביו לצורך חינוכו ועיצוב דמותו - וגם באב לא דתי יש דין חינוך שלא יצא לתרבות רעה, עיין פד"ר י"ג שם - יש מקום לפי שלושת הטעמים דלעיל למנוע ממנו מזונות.

אולם, לאחר עיון נוסף, נראה לי כי נדוננו שונה. הימנעות הילדים מפגישות עם אביהם, כולל היחס הגס והבוטה אליו (יריקות וקללות), הם תוצאה ברורה מהסתת האם, מאז ילדותם. במקרה זה, הילדים הם בבחינת תינוקות שנשבו, ואין לקונסם ולהפסידם. ולפיכך, אני מקבל הלכה למעשה את מסקנתו ההלכתית בנדוננו.

הרב דיכובסקי סבר כי במקום שהמרידה היא אונס יש לחייב את האב במזונות הילדים. ומחדש שגם הסתת האם היא אונס כלפי הילדים, ולא רק מעשים הנובעים מן האב בעצמו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם אם לא נסכים לחידושו של הרב דיכובסקי להגדיר זאת כאונס, מכל מקום עולה מהדברים כי הפסיקה המקובלת בבתי הדין מאפשרת הפסקת מזונות בילד שמפסיק לראות את הוריו באשמתו המליאה, ומאידך גיסא אינה מאפשרת הפסקת המזונות במקרה שיש גורמים נוספים לניתוק הקשר מלבד הילד, והם קודם כל מעשי ההורה אתו נפסק הקשר, ובנוסף גם השפעת גורמים אחרים על נפשו של הילד.

ועל כן בנידוננו גם אם האב אינו אשם בנתק של הבנות עמו מכל מקום כיון שהבנות עוברות משבר נפשי שמקשה עליהן את הקשר עם האב יש לחייב את האב במזונות הבנות.

ויובהר, כי הנדון של חיוב מזונות האב והנדון של מרדנות הבנות בקשר עם אביהן הם שני נידונים נפרדים שמתקשרים זל"ז. דהיינו, אם יתברר שהבנות מרדניות באשמתן או באשמת האב יפטר ממזונות. אך כל עוד לא מוכחת המרדנות ויש אומדנה כי האב אשם לפי רוב הסברות שנקטו בבתי הדין, אין מקום להעניש את הבנות וממילא אין מקום להפחית או להפסיק את חוב המזונות הברור של האב כלפיהן.

יצוין כי בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק יג עמוד 7

נכתב:

"ויש להוסיף, שהרי החיוב על האב לזון את בנו מתורת צדקה, הוא מדין "קרוב קרוב קודם", כמו שכתוב בשולחן ערוך יורה דעה סימן רנ"א סעיף ג' וסעיף ד', עיין שם. ויש מקום לומר, שהדין "קרוב קרוב קודם" הוא רק כאשר הקרוב מתנהג בדרכי "קרוב", אבל כאשר הקרוב מתנכר אל קרובו, אינו רוצה להכיר בו, ואין לו שום רגש כלפיו, אין בכהאי גוונא חובה מיוחדת על הקרוב להעדיף במתן צדקה לקרובו - שמתרחק ממנו.

ובשולחן ערוך יורה דעה שם ב"ביאורי הגר"א", ס"ק ד', הביא המקור לדין של "קרוב קרוב קודם" מדברי ה"תנא דבי אליהו" (אליהו רבא) ריש פרק כ"ז שהסמיק דין זה לפסוק "הלא פרוס לרעב לחמך וגו' ומבשרך אל תתעלם" (ישעי' נ"ח, ז'), וכתב שם בתנא דבי אליהו: "...אם יש לו לאדם מזונות בתוך ביתו ומבקש לעשות מתן צדקה כדי שיתפרנסו אחרים משלו כיצד יעשה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתחילה יפרנס את אביו ואמו ואם הותיר יפרנס את אחיו ואחיותיו ואם הותיר יפרנס בני משפחתו וכו".

ואם כן, יש סברה לומר, שכאשר הקרוב מתנכר ומתעלם מקרובו, אין חיוב על הקרוב, להעדיפו בנתינת הצדקה. כי הרי ההתעלמות בכהאי גוונא אינה מצד הנותן אלא מצד המקבל שאינו רוצה להכיר בקרובו".

על פי סברא זו היה נראה כי יש ספק בעצם החיוב של האב.

אך בהמשך אותו פסק דין בעמוד 14 - נכתב בזה"ל:

"ויש דיוק נוסף בלשון הרמב"ם הנ"ל. שהרמב"ם כתב: יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות. ולכאורה היה הרמב"ם צ"ל שאם האב דורש שבנו ימצא אצלו, והבן מסרב, פטור האב ממזונות. ובפד"ר כרך ב' עמוד 302 כתבו, שכוונת הרמב"ם היא, ש"מוטל ושומה על האב לומר כדברים האלה, כי מטרתם היא לאפשר לו על ידם למלא את חובתו "ושננתם לבניך" ולהכריח את הבן באמצעותם לסור למשמעותו של האב ולקבל מרות חנוכו על עצמו". הדברים הנ"ל מתאימים למה שכתבנו לעיל, כי מטרת מניעת נתינת המזונות לבן היא בכדי להכריח את הבן לקבל מרותו של האב והדרכתו.

וי"ל עוד בזה, כי לכן כתב הרמב"ם בלשון זו. כי כאשר אין הבן רוצה להימצא אצל אביו, אין זה מעניק פטור לאב מלתת מזונות. ומה שכתב הרמב"ם "יש לאב לומר", היינו שהאב יכול לנקוט באמצעים אלה - לא לתת לבן מזונות, בכדי לאלצו שימצא אצלו ויקבל מרותו. ולפיכך כאשר ביה"ד משוכנע כי אין דרישת האב - להעביר הבן אליו - כנה, ומטרתו היא לא לקחת הבן אליו, אלא אומר כן בכדי שתהיה לו אמתלא לא לתת מזונות - כאשר הבן לא ירצה לעבור אליו, בכה"ג אין לביה"ד לפטור האב ממזונות הבן. כי כאשר אין בכונת האב לחנך בנו, נשאר בעינו חיוב האב לזון את בנו.

ואם כנים דברינו - שכאשר אין הבן רוצה להימצא אצל אביו, אין זה פטור ממש של האב לזון את בנו - י"ל שאם האב בעצמו אינו אומר "אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות" - אין לביה"ד לגלות לאב שיש לו זכות לומר כן. ובפס"ד של בי"ד זה בתיק מספר שמא/2010 (טרם פורסם), ביררנו שאם ברור לביה"ד שהנתבע אינו יודע הזכות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שיש לו לפי הדין להיות פטור מלשלם כפי תביעת התובע, וביה"ד משוכנע שאין כאן מחילה מצד הנתבע, על ביה"ד להודיע לנתבע זכותו. אולם במה דברים אמורים כשיש לנתבע פטור ממש בנידון התביעה. אבל בנידון אי נתינת מזונות לבן - כאשר אינו רוצה להיות אצלו, שזה לא פטור, אלא אמצעי בכדי שהבן יעבור לאביו, י"ל שבכהאי גוונא לא מוטל על ביה"ד לגלות זכות זו לנתבע, מאחר שזה לא פטור ממש, אלא אמצעי שהאב יכול לנקוט כלפי בנו, ובכהאי גוונא אין חיוב על ביה"ד לגלות לנתבע. ברם לעיל כתבנו שלכן לא מחייבים האב במזונות הבן, כאשר אין הבן רוצה להיות אצל אביו, מפני שנתנת המזונות לבן גורמת לאי תלות הבן באביו, ועל ידי זה הבן פורק מעליו עול חינוכו של אביו. לפי זה נראה שכאשר האב דורש החזקת הבן אצלו, בכדי לחנכו עפ"י דרך התורה והמצוה, והאב אינו יודע שיכול לומר "אם אינו אצלי", בכה"ג יש על הביה"ד לא לחייב האב במזונות, עד שהבן יאות לעבור לאביו ולקבל חינוכו. כי כאשר הדבר נוגע לטובת ילדים קטנים מוטל על ביה"ד - כאפוטרופסים על הילדים - לדאוג שהדבר יצא לפועל, כאשר אין האב עושה זאת".

מבואר בזאת, כי ההלכה הפוטרת את האב ממזונות ילדיו כאשר הם מתנכרים אליו אינה אלא נקיטת אמצעים כדי להכריח את הילדים להיות בקשר עם האב. היות שאין פטור של חיוב צדקה של האב כלפי ילדיו לזונם מצד שאינם מתנהגים אליו כראוי שבכך יבוטל הדין של "קרוב קרוב קודם".

גם אם נגדיר את אי חיובו של האב במזונות ילדיו כשמתנכרים אליו כפי שכתב הגרא"י וולדינברג בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק יג עמוד 19 בזה"ל:

"לפי דעתי יש בסיס ויסוד לטענת האב שלא לשלם מזונות לבתו שהיא אצל אמה כל עוד שלא תסכים להיענות למבוקשו להתראות עמו ולבקרו, בעיקרא דדינא של עצם חלות חיובו של האב במזונותיה...". היינו, שהאב אינו מחוייב לזון את ילדיו רק כשהם מתנהגים אליו כראוי בקשר עמו."

זוהו כמ"ש לעיל בשם ה"עזרת כהן" (ענייני אבן העזר) סימן נ וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אלא שחובת האב ליתן לו מזונות קבעו רק כשהוא אצל אביו, ואם אמו מעכבת היא חייבת ליתן המזונות".

מכל מקום נראה לי בבירור שהדיון האם הילדים מתנהגים כראוי הוא דיון בהלכות משמורת והסדרי שהות אלא שאם מוכח כי הילדים אינם נוהגים כראוי עם אביהם ואינם בקשר עמו באשמתם או באשמת אימם האב יכול לומר כי "אין לי חובה לזון אותם היות שאינם נוהגים עימי כראוי". אבל אם יש אומדנה שהם לא אשמים בזה בגלל מצבם הנפשי, ויתירה מזו יש אומדנה כי האב אשם בכך אף אם זו לא הוכחה בדרך שעל פיה ניתן להוציא ממון, מכל מקום יסוד הפטור ממזונות הילד הוא – טענת האב – מדוע אינך נוהג עימי כראוי שעל כן פטרוני חז"ל ממזונות באופן זה. אבל כאשר טענת האב אינה ברורה ואדרבה יש אומדנה שהוא לא צודק בטענתו, יש לחייבו במזונות ילדיו.

זאת ועוד, גם אם נגדיר את חובת האב במזונות בנו רק כשהוא אצלו ונאמר שחובת תשלום המזונות אינו אלא בביתו, אין זה שייך כי אם באופן שנקבע המשמורת של הילד אצל האב וכמו שנראה דעת הגר"א באבן העזר סי' פב סק"א שכתב על דברי הרמב"ם שהוציא כן מהמשנה שאמרה לגבי הבעל שהתחייב לזון את בת אשתו "לא יאמר הראשון לכשתבא אצלי אזונה, אלא מוליך לה מזונותיה למקום שאמה", ומשמע שדווקא מפני שדינה להיות עם אמה, אבל בלא"ה יכול לומר "לכשתבוא אצלי".

ובפסק דין של ביה"ד הרבני בירושלים תיק מס' 685090/16 כתבו על דברי הגר"א הללו:

"נראה לבאר על פי דברי הריטב"א בכתובות קא ע"ב:

ודעת מורי הרב ז"ל דה"ה במי שנתחייב סתם לזון את חברו שחייב לזונו במקום שהוא, והכא גבי בת אשתו איצטריך לאשמועינן משום דס"ד דכיון דעם אמה התנה שיהא זן אותה על שלחנו כשם שהוא זן את אמה.

כלומר, למרות שכאשר אדם מתחייב לזון את חברו חיובו הוא לזון אותו באשר הוא, מכל מקום בנדון זה שהתחייב לזון את בת אשתו, היה מקום לומר שמן הסתם רצה להשוותה לאימה, וכשם שאופי חיוב המזונות כלפי אשתו הוא לזון אותה על שולחנו, עיין ריטב"א כתובות קג ע"א, רמ"א אה"ע ע"ב, דברים רבה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פרשת עקב ד"ה על האדמה (דברים ז יג) ופרישה חו"מ צז, כך גם אופי החיוב לזון את בת אשתו הוא לזונה על שולחנו.

על פי זה יש לומר שגם מזונות ילדים, שלדעת הרמב"ם ועוד ראשונים הם נגזרים או דומים לחיוב מזונות אשתו, שכן כתב הרמב"ם אישות יב יד "כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים", אינו חייב לזונם אלא אם כן כשהם על שולחנו, אלא אם כן אין דינם להיות על שולחנו מסיבה כלשהי. ואכן בכל בת שדינה לגדול עם אמה, כאמור כתובות קי, א: הבת אצל אמה לעולם, חייב לזונה בזמן היותה עם אמה, ורק בבן יכול לטעון שרוצה לזון רק אם הוא אצלו.

מדברים אלו עולה שמה שאינו חייב במזונותיה אם היה דינה להיות אצלו אינו נובע מקנס וכיו"ב, שהרי בהתחייבויות פרטיות עסקינן, אלא מדובר באופי החיוב, שהוא קיים רק כאשר מתמלאים תנאים מסוימים, כגון המצאות הבת אצלו. ואילו להלכה רק בהמצאות הבן אצלו".

כל זה שייך בחוב מזונות בנו כשהמשמורת אצלו, שהרי הילד צריך להיות אצלו. אבל באופן שהילד אינו אצלו במשמורתו כי אם אצל האם אלא שיש חובת ביצוע הסדרי שהות קשה לומר שתשלום המזונות הוא לילדו כשבא אצלו שהרי אינו מגיע אליו כי אם בזמנים מסוימים. אלא שמכל מקום האב אינו מחויב לזון את ילדו כאשר יש לו טענה כלפיו [לפי דברי הגר"א לכאורה אין הוכחה לכך מהרמב"ם, שהרי כל דינו של הרמב"ם נאמר רק בילד שמשמורתו אצל האב ולא במי שאין משמורתו אצלו ולא כתוב שניתן לאב להענישו או לכופו לראותו באמצעות אי תשלום מזונותיו ויש מקום רב להאריך בזה]. לפי זה היינו דווקא כשנתבררה טענתו כלפי הילד ולא כשיש אומדנה שאין לו טענה כלפי הילד.

[עוד יש לציין כי בפירוש המשנה לרמב"ם מסכת כתובות פרק יב משנה א כתב:

"ובבן הברירה ביד האב אחרי השש שנים אם רצה להשאירו אצל אמו ויתן מזונותיו ורצתה היא בכך, ואם רצה אומר איני נותן לו מזונות אלא אם הוא אצלי. **וכבר**

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביארנו במה שקדם שאין האב חייב במזונות בניו אלא עד שש שנים".

הגר"ח איזירר זצ"ל ב"תחומין" כרך ח' עמ' 72 הוכיח מדברי הרמב"ם הללו שלא נאמר דין זה שאב אינו מחויב לזון את בנו שאינו רוצה לבוא אליו לאחר גיל שש אלא כאשר אינו מחויב כי אם מחמת התקנה שלא יהא אכזרי, והטעם שנפטר הוא כי אומר שיבוא אליו ויזון אותו ואינו אכזרי. אבל כאשר החיוב הוא גמור מעיקר הדין הן בבן פחות מגיל שש והן בבן לאחר גיל שש באב אמיד שיש חיוב גמור של צדקה אין לפטור את האב בגלל התנכרות הבן.

אמנם להלכה לא כתב כך בגלל דברי החלקת מחוקק ועוד פוסקים, אבל ברור כי יש לתת משקל לנקודה זו].

לאור האמור, הלכה למעשה נראה כי יש לחייב את האב במזונות מינימאליים של הבנות.

אני מסכים למש"כ בדעת הרוב כי "עולה הצורך במתן מענה טיפולי למשפחה. לבנות חוויה קשה כלפי האב. מבלי לקבוע עמדה בנסיבות החוויה, עולה הצורך במתן מענה טיפולי למצוקה אליה נקלעה המשפחה. בית הדין ממנה את ד"ר בטלפון:, לטיפול במשפחה ולבחינת אפשרות חידוש הקשר של הבנות עם האב".

על כן יש לחייב את האם והבנות לשתף פעולה בעניין.

אם יתברר שאין שיתוף פעולה ניתן יהיה להפסיק את חוב מזונות האב כלפי הבנות.

דיין ג'

תשובה לדיין ג' מאת דיין ב'

דיין ג' כותב שכיון שאם יש אומדנה שהאב אשם בסירוב הבנות לקשר עמו ולא משנה מה הסיבה - נהוג לחייבו במזונות, וכסימוכין לדבריו הביא מ"ש בפד"ר יג (עמ' 16) עיי"ש. אך אינו דומה למקרה שלנו כי שם טענת הבת שאביה התנכר אליה כל השנים לא הוכחה ע"י האב, ואילו בנ"ד כן הוכחה.

כמו כן ציין לספר מנחת אברהם ח"ג (סי' ד) שחלק על המנהג לפטור ממזונות ילד/ה מתנכר/ת, ושלא כפי שנפסק בפד"ר יג (עמ' 3) ברוב דעות לפטור, וגם בבדה"ג נחלקו הדעות באותו מקרה (שם עמ')

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

17) כאשר ברוב דעות של מרנן הגר"ע יוסף והגרא"י ולדנברג פטרו את האב דלא כהגר"י קוליץ שרצה לחייב לפנים משוה"ד.

עוד ציין לפד"ר כ (עמ' 1) שהובא בתחומין טז (עמ' 71) שם דעת הגרא"א שפירא לחייב כשנקבע שמגורי הבן אצל האם, שהרי הרמב"ם (פכ"א מהל' אישות הל' יז ויח) שפטר הוא מטעם שיכול האב לומר לבן תגור אצלי ואזון אותך, וא"כ כשנפסק שהמגורים אצל האם אין לו טענה זו. ועוד משום שכשם שאין פטור מצדקה כשהעני חצוף, כך אין פטור ממזונות צדקה כשהבן חצוף ומרדן. לעומתו דעת הגר"ש בן שמעון והגר"ש דיכובסקי לפטור, אלא שהאחרון חייב אותו מטעם אחר והוא: משום שהילדים אנוסים כשהם מוסתים ע"י אימם. עכת"ד.

[ויש להעיר על נימוק הגרא"א שפירא שלכאורה לא דמי לסתם עני חצוף, דאף אם לא פקעה מצות הצדקה ממנו, מ"מ שיעור הצדקה בעני שאינו קרוב משפחה הוא נמוך ביותר, כמה פרוטות מידי פעם ותו לא, משא"כ חיובו במזונות בנו או בתו הם בסכום גבוה של מאות עד אלפי שקלים שמחייבים את האב רק משום היותו קרוב משפחה, ואם הבן מתנכר אליו, שוב אין כאן קורבה, וחזר דינו כמו כל עני שבישראל שיתן לו כמה פרוטות ותו לא.

גם נימוקו שהתקנה לזון ילדיו מעל גיל 6 חלה גם בילדים חצופים - אינו מוכרח, ומה שלא התפרש בתקנה להדיא שאינה חלה בילדים מרדנים הוא לרוב פשיטותו שהרי לא יעלה על הדעת לחייב אב במזונות ילדים כאלו וליכול החצוף ולחדי וגם יאמר לאביו גירא בעיניך שביה"ד הכריחו אותך לשלם בעל כרחך, ואיזה חינוך הוא זה לעודד בן לקום באביו וללעוג למשבתו במקום לאלצו לקבל מרות ע"י שוט מניעת המזונות, ולקמן יובא שכבר כתבו כעין זה בפד"ר יג עמ' 6 מהגר"ב רקובר].

שוב הביא דיין ג' מ"ש הח"מ (סי' פב סק"ט) והב"ש (שם סק"ח) שאין חיוב על האב מדין צדקה לפרנס בן שאינו שומע בקולו להיות אצלו ללמדו תורה כו' ושהעזרת כהן (סי' זן) ביאר שאינו עונש אלא שאין חובה מעיקרא לזון אלא כשהוא אצל אביו.

שוב הביא פס"ד מקוון מב"ד חיפה בו הביאו עוד מקורות שדנו בסוגיא זו [משפטי שאול (סימן כ"ג), יביע אומר ח"ח (סימן כ"ב), תחומין ח' תשמ"ז (עמ' 69), ט"ז תשנ"ו (עמ' 71 ועמ' 87), עטרת דבורה ח"א (סימן ל', עמוד 193)], ומנו את השיטות השונות בזה, שתמציתן כדלקמן: א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מעיקרא לא חייבו במזונות מעל גיל שש כלפי בן מרדן שהרי לא ניתן לטעון שהוא אכזר או שיש לחייבו מדין צדקה (הגרש"ד וכבר כ' כיו"ב בעזרת כהן הנ"ל). ב. גם למרדן יש חיוב מזונות אלא שיוכל האב לטעון שיתנם לבן עצמו כשיבא אליו ולא לאמו (עטרת דבורה ח"א סי' ל). ג. הוא פטור כי זו בחי' יורד עמו לחייו ללמדו תורה והיא טובת הילד (פד"ר ב עמ' 298). ד. אם האם גורמת לניכור היא חייבת במזונות הילדים (משפטי שאול סי' כג). למסקנה העלו לפטור ממזונות צדקה כשבה"ד קובע שטובת הילד להיות בקשר עם אביו, ואם הילד בר דעת ועצמאי יכול להתנות שלא יתן המזונות לאמו אלא לילד כשיבא אליו. עכת"ד.

ושוב יצא דיין ג' לדון שכיון שיש ספק אם חובת האב למזונות אינה מותנית באי מרדנות הבן, ונמצא שהוא בחזקת חייב, או שחובתו מותנית באי מרדנות הבן ונמצא שאינו בחזקת חיוב, לפיכך אתאן למ"ש הקצוה"ח (על חו"מ סי' רנא ס"ב) "שכאשר אדם קנה חפץ בתנאי ויש ספק בקיום התנאי שהחפץ בחזקת המקבל" ... "על כן נראה שגם במקרה שיש ספק אם הילדים מתנכרים לאביהם בגלל מעשי האב, כיון שחיובו של האב במזונות הבנים הוא ודאי, ויש ספק אם מתקיים התנאי שהבנים מתנהגים כראוי לאביהם, יש לחייב את האב במזונות הבנים כל עוד לא ברור שהבנים מתנכרים לאביהם שלא בגלל מעשיו... אלא שנראה מדברי הרשב"א שהחפץ בחזקת המקבל רק כאשר המקבל מוחזק וכן הבינו גדולי האחרונים, עיין בקונטרס הספיקות כלל ז' סי' ט' ו - י' ובקובץ שיעורים ב"ב אות רפ"ב. ... להלכה נראה, כי כל הדין הזה שבת המתנכרת לאביה כאשר המשמורת אינה אצל האב הוא **לא ברור**, [וא"כ אדרבה האב מוחזק. דיין ב'], ... ובנדוננו לא רק שיש ספק אלא יש אומדנה ברורה מאופן תגובת הבנות כלפי האב שהנהגתו כלפיהם לא הייתה כראוי. זאת ועוד, גם אם הנהגתו של האב כלפי הבנות הייתה כראוי, הרי מדובר בבנות שעוברות משבר נפשי כמפורט בתסקיר כך שלא ניתן לומר שהן נוהגות שלא כראוי כלפי האב ולכן יש לפוטרו מהחיוב שלו כלפיהן כיון שנראה שאין זה ביכולתן". עכת"ד.

וטרם נדון בדברי הקצוה"ח נעיר בדברי דיין ג' שתחילה כתב - ובצדק לאור השיטות שהובאו לעיל שנחלקו בהן הדעות - שיש 'ספק' אם חובת האב היא מותנית או לא מותנית באי מרדנות הבן, שעל כן הביא דברי קצוה"ח שמדברים על 'ספק' בתנאי, ותכף בסמוך אח"כ החליט שחובתו אינה מותנית והיא חובה חלוטה. ועכ"פ כיון שלמצער

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש אכן ספק בדבר שהרי לכל הפחות העזרת כהן כתב בברור שאין חובה כלל מעיקרא כשהבן מרדן, וכתב שכן הוא הביאור בדברי הח"מ והב"ש, א"כ כשיש בנוסף לזה גם ספק במציאות שמא הצדק עם האב שמרדנותם אינה באשמתו, מהיכן הכח להוציא ממנו ממון במקום ספק ספיקא הפוטר אותו ועוד שהוא מוחזק בממונו.

ומ"ש ללמוד מהקצוה"ח לנ"ד, דבריו תמוהים מאוד, שהרי הקצוה"ח מדבר במי שכבר קיבל המתנה לידו והספק הוא אם חייב להוציאה מתחת ידו ולהחזירה לנותן המתנה, ובזה קבע ע"פ מ"ש בש"ע חו"מ (סי' קכה ס"ט) וע"פ תש' הרשב"א (סי' תתקעב) שאינו חייב להחזירה כיון שהוא מוחזק, וגם זה רק במתנה שעברה ממש מיד הנותן ליד המקבל, ולא בדרך קנין סודר, משא"כ בנ"ד האב הוא המוחזק בממון ועדיין לא נתן דבר בשום צורה, ובאים להוציא ממנו.

ובלאה"כ חידושו של קצוה"ח ליישב את הרב המגיד, אף שנראה שגם הנתיה"מ מסכים לדבריו, מ"מ הכסף משנה והש"ך שהקשו על המגיד משנה מפשטות לשון הרמב"ם שרק במיגו יכול להחזיק במתנה, וגם המגיד משנה עצמו שכתב על דברי עצמו שהם צ"ע, משמע דלא ס"ל כמו הקצוה"ח. ועוחל"מ להרחיב בדברי קדשם ואכמ"ל.

ובאמת לא מובן מדוע הוצרך ד"ן ג' להביא ממרחק לחמו מהקצוה"ח, שאם לומר שכיון שהוא ברי בחיובא וספק בפטור הרי הוא חייב, הנה הלכה פסוקה היא בשו"ע (סי' עה ס"ט) וז"ל: מנה לי בידך שהלויתך או שהפקדתי בידך, והלה אומר: יודע אני שהלויתני מנה או שהפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך אם לאו, חייב לשלם. ע"כ.

אלא שבלאו הכי אין לדמות נדון דידן לא לסי' ע"ה ולא למ"ש הקצוה"ח, מטעם אחר, והוא: שבש"ע ובקצוה"ח, המדובר הוא בחיוב ממוני גמור, משא"כ במזונות מדין צדקה אין כאן חיוב ממוני אלא חיוב צדקה שדנים בו לפי כללי הל' צדקה ולא לפי כללי דיני ממונות, ובהלכות צדקה כל החיוב המוטל על האב דווקא הוא רק מחמת היותו קרוב משפחה לבנו, והקרוב קרוב קודם בחיוב, וכשהבן מרדן, שוב אינו קרוב יותר מכל אחד מישראל ויש להטיל מזונותיו לכל היותר על קופת הצדקה, וגם זה לא בהכרח, שכיון שהבן מורד באביו, לאו כל כמיניה לפשוע ולהפיל עצמו על קופת הצדקה ויכולים למנוע ממנו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לקבל מקופת הצדקה עד שיחזור למוטב ויקבל על עצמו להיות בקשר עם אביו ולקבל מזונותיו מאביו.

גם מה שכתב דיין ג' שיש אומדנא ברורה שהנהגת האב כלפי הבנות לא היתה כראוי, הנה מלבד שהתרשמות הרוב בפסק זה לא העלתה שיש אומדנא ברורה, אלא עדיין נותר ספק נכבד שכל דבריהן הן פרי ניכור האם, וכפי שראינו בביה"ד שכל התלונה באה לעולם בזמן מסוים ותמוה מאוד, והבן/האח שהעיד בביה"ד, נמצאו סתירות בדבריו, והתלונות במשטרה נסגרו, והבנות אמרו גם דברים שיש בהם משמעות שהניכור הוא רק משום שהאב היה נעדר הרבה מהבית בהיותו בחו"ל, א"כ היכן האומדנא הברורה, זאת ועוד שאין מוציאים ממון ע"פ אומדנא ברורה ככל שתהיה, ובפרט כשהחיוב הוא רק מדין צדקה, ועאכו"כ כשרוה"פ שמפיהם אנו חיים - הרמב"ם הב"ש והח"מ והעזרת כהן ועוד - החליטו שתנאי יסודי לחובת האב במזונות בניו הוא: שלא ימרדו בו.

והנה גם מנימוקי הגר"ש דיכובסקי בפד"ר כ' (עמ' 29) עולה שאם האב מבקש שהילדים יעברו טיפול פסיכולוגי שיכשיר את חידוש הקשרים בינם לבין אביהם, והילדים מסרבים לכך, יש לפטור אותו ממזונותיהם. ונימק את ההלכה הפוטרת ממזונות בן מרדן (ש"ע אה"ע סי' פב ס"ז) בכמה דרכים: א. יורד עמו לחייו בהחסרת לחמו כדי לחנכו (רש"י כתובות נ. ד"ה יורד עמו), וציין לפד"ר ב (עמ' 302 מהגרמ"י שלזינגר). ב. מעיקר הדין הילדים צריכים להיות עם האב כמ"ש למשפחותם לבית אבותם, ואף כשביה"ד החליט שהילדים אינם עמו, אין לחייבו כשאינם עמו שיוכל לחנכם (פד"ר יג עמ' 20 ממרן הגרע"י). ג. אין דין צדקה כאשר הצדקה תגרום לו רעה רוחנית (פד"ר יג עמ' 6 מהגר"ב רקובר, וכיווננו לדבריו לעיל). ד. כשאיננו אכזר שהרי מסכים לזונו אם יהיה עמו, לא בזה תיקנו, שהרי כל התקנה לזון היתה במי שהוא כעורבא דלא בעי בני (הגרא"א שפירא בפד"ר כ' הנ"ל).

ומה שקבע הגרש"ד שאם בה"ד קובע שטובת הילד להימצא אצל אמו אינו נחשב כמורד באביו (פד"ר א עמ' 157 158) אא"כ הוא מסרב להוראת בה"ד להפגש עם אביו, הוא כמ"ש בפד"ר יג מהגרע"י.

ומה שבסוף שינה הגרש"ד את דעתו וחייב את האב משום שהם אנוסים וכתינוקות שנשבו על ידי אמם המסיתה אותם נגד אביהם. עכת"ד. הנה אילו היה מדובר בילדים קטנים לפני גיל בר/בת מצוה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ניתן אולי היה לקבל סברה זו, אבל בנדון שלו (כמו בנדוננו), היה מדובר בילדים בגיל תיכון, ובזה נראה אההמ"ח שאין הדבר פשוט לדונם כאנוסים, בפרט כשהתרופה בידם לעבור טיפול פסיכולוגי ליישור ההדורים עם אביהם, ולא עוד אלא שהיה לו להטיל המזונות על אימם כשהוברר שהיא המסיתה אותם, שהרי גם עליה יש חובת צדקה, ואמנם על האב החובה יותר גדולה, אך כשהיא מסיתה, סברה פשוטה היא להעביר את חובת הצדקה עליה.

ובנ"ד שיש רגל"ד טובא שהאם הסיתה אותם כמשנ"ת, והאם אמידה יותר מהאב והכנסתה החודשית גבוהה (כ-20,000 ₪ לחודש), אין ספק שיש להטיל עליה את המזונות אא"כ ילכו הבנות לטיפול ויסכימו להיפגש עם אביהן. ועכ"פ מספק אין בידינו להוציא ממון ולא לחייב בצדקה, בפרט כשמהחומר שבתיק יש יותר צדדים לומר שהאב לא פשע.

גם הטענה שהבנות במשבר נפשי אין בה כדי לחייב את האב בזמן שהאם אמידה והיא זו שגרמה לכך לפי הנראה, ואדרבה מניעת מזונות מהאב יש בה מנוף לגרום לבנות לשקול בחיוב טיפול שיקרב את הלבבות בפרט שבחומר שבתיק מב"כ האב עולה כי הבנות חפצו בקרבתו, ושבחקירות במשטרה לא העלו הבנות את נושא הפגיעה המינית ואף השיבו "לא" שלש פעמים על שאלות בנידון, כלומר שלא הייתה פגיעה. מאידך השיבו שאביהן ניסה לפצות אותן על היעדרותו הממושכת מהבית. ראו סיכומי ב"כ האב.

בסיכום, הן מצד העובדות והן מצד ההלכה אין מקום לחייב את האב במזונות הבנות בפרט כשאין הן במצב של 'רעבות ללחם' ויש לאם די אמצעים לפרנס אותן, בפרט כשיש רגל"ד שהסיתה אותן נגד אביהן.

והנה אחר כל זה, הביא כב' דיין ג' מקורות נוספים שמהם הוא סבור כי יש ראייה לחייב את האב במזונות בנותיו בנ"ד.

אולם לא ירדתי לסוף דעתו, שהרי יהיו המקורות אשר יהיו, ראשית צריך לברר את המציאות שעליה אנחנו דנים ורק אז לברר אם אותם המקורות נכונים גם למציאות זו. וכבר כתבנו שמהחומר שבתיק ומהתרשמות ביה"ד בדיונים עולה באופן ברור כי לא זו בלבד שלא הוכח דבר נגד האב אלא שאף הוכח שהתלונות לא הוגשו בתום לב, ואין לכפול את הדברים, והרי אין לדיין אלא מה שעניו ראות, ולא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מה שנדמה לו מתוך רגשותיו, והיינו לומר שאף אם ביה"ד שמע את הבנות והיה נראה מדבריהן שאינן רוצות בקשר עם האב באשמתו, הנה לאחר שיש רגל"ד שהאם "ניכרה" אותן והיא 'ישבה על אזניהן' תקופות ממושכות בזמן שרק היא יכלה לדבר איתן ולא אביהן, ועיצבה את תודעתן והינדסה אותה יתכן בגלל חשבונות שהיו לה עם בעלה, הרי הדבר ידוע ש'חזקה על תעמולה שאינה חוזרת ריקם', ומכאן שאין כל ודאות שהנשמע מפי הבנות הוא האמת כפי שהתרחשה בפועל בפרט כאשר המסמכים שהוגשו לביה"ד מלמדים אחרת כאמור. ולפ"ז כיון שיש אפילו סיכוי נמוך שאכן הדבר כן, הרי נשאר האב מוחזק בממונו, ובשלמא אילו לא היה לבנות מהיכן לחיות ולהתפרנס, כי אז היה מקום לדון אם להוציא מהאב בכל זאת כי אולי נידונות כשוגגות כו', וגם בזה נראה שאין בידינו כח להוציא ממון שהוא רק מדין צדקה לקרוביו והרי אינן מתנהגות עמו כקרוב, אבל בני"ד הרי עסקינן באם שהיא אמידה לפרנס אותן, ועל זה תיכון השאלה: טוביה חטא וזיגוד מינגד? (עי' פסחים קיג:).

ועי' בספר אמרי משפט להגר"י אלמליח שליט"א (ח"א סי' ו' אות ח-יב ובמסקנותיו אות ה) שכתב כן להדיא שאם מצבה הכלכלי של האם טוב והיא מונעת כו' האב פטור. עיי"ש.

[אגב אעיר על מה שכתב עוד שם (עמ' מח) שמדברי מהרשד"ם לא מוכח שהאב פטור ממזונות בנו ובתו אם הוציאה אותם האם לעיר אחרת לפי שלא דן שם מהרשד"ם אלא לעניין קביעת מקומם ולא בקביעת מזונותיהם אם יצאו ממקומם, וכן העיר בספר מעשה בית דין להגר"מ טולידאנו שליט"א (ח"א סי' כב עמ' קסג וקסח). ובמחכ"ת הדברים כתובים להדיא בדברי מהרשד"ם שחילק בין בת אשתו שכיון שאין לו ענין בה היכן תגור לכן מוליך מזונותיה **למקום** ששם אשתו, לבין בתו (או בנו שהוא פחות מגיל שש), שזנם אצל אמם, ולא כתב הרמב"ם בזה "למקום" שהיא אמם שם. ופשוט שכשם שבבת אשתו הוא חייב במזונותיה בכל מקום שתהיה, כך בבנו ובתו שיש לו ענין היכן יגורו, שאם הוציאה אותם אמם למקום אחר שהוא פטור ממזונותיהם. והדברים פשוטים ביותר ולכן שפיר נקטו רוב ככל האחרונים כך בד' מהרשד"ם ופסקו כמוהו כפי שהביא שם באמרי משפט].

ועיין עוד בשו"ת תבואות שמ"ש להגר"ש משאש זלה"ה (סי' צו, בת אצל אמה) שהביא מ"ש בספר ליצחק ריח (אות מ' סט"ו) בשם הרשב"ש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(סי' קטו) שסובר כמהרשד"ם, וביותר, שאפי' אמה רוצה להעלותה לאר"י יכול האב לעכב, וציין לפוס' רבים שהעלו כן ומהם שופריה דיעקב (חאה"ע סי' ס) והלכה למשה (סי' כג) ועוד.

והעלה דעדיפא מינה שלא זו בלבד שאם האם יצאה מעירו ולקחה את הילדים עמה שפטור ממזונותיהם אלא אף אם האב הוא זה שרוצה לעזוב עם הילדים למקום אחר והאם מעכבת, שפטור ממזונותיהם, מטעם שכיון שלתועלת הבת לא חששו חז"ל לכלל שהבת לעולם אצל אמה, מה לי כשהיא מוציאה אותה או שהוא מוציא אותה וכו', עיי"ש, ושכך פשיטא ליה לשופריה דיעקב (סי' סא). ודקדק כן גם מהנו"ב תנינא (סס"י פט) הוב"ד בפ"ת (סי' פ"ב סק"ד), והמליץ על כך "וכל מקום שילך שם, בתו עמו" (על יסוד הכתוב על שמואל הנביא בספר ש"א ז יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו, ודרשו חז"ל (ברכות י:) שכל מקום שהלך שם, ביתו עמו, וציין לרמ"א (סי' פ) ולשו"ת נופת צופים (חאה"ע סי' צא) שהכל תלוי בראות עיני בה"ד, והביא דברי הראשונים ורוב ככל האחרונים שפסקו כמהרשד"ם עיי"ש דבריו הנאמרים באמת וצדק ובטוטו"ד. ולמסקנה כתב: המורם מכל זה דחייבת האם לתת הבת לאביה. עכת"ד.

וכ"פ בשו"ת יביע אומר ח"ח (חאה"ע סי' כב) לפטור האב ממזונות בתו המורדת בו.

לאור הנ"ל משנתנו לא זזה ממקומה.

דיין ב'

הכרעה

לאור כל האמור פוסק ביה"ד כדלהלן:

א. לאור הספק, לא ניתן לחייב את האב במזונות הילדות. סעיף זה ניתן בדעת הרוב.

ב. בנסיבות הקיימות, ובשל הספק בעניין הפגיעה המינית, אין מנוס מלאשר את המלצות תסקיר שירותי הרווחה.

על כן בשלב הנוכחי לא יתקיימו הסדרי שהייה של הילדות עם האב. הבנות יעברו אבחון פסיכו-דיאגנוסטי באמצעות מחלקת הרווחה, ובהתאם לתוצאות יינתנו הטיפולים הנדרשים לפי המלצות שינתנו על ידי שירותי הרווחה. הבת מ' תמשיך את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הטיפול אצל יעל משי. לצורך הטיפולים האמורים לא נדרשת הסכמת האב.

בנוסף, עולה הצורך במתן מענה טיפולי למשפחה. לבנות חוויה קשה כלפי האב. מבלי לקבוע עמדה בנסיבות החוויה, עולה הצורך במתן מענה טיפולי למצוקה אליה נקלעה המשפחה. בית הדין ממנה את ד"ר , בטלפון:, לטיפול במשפחה ולבחינת אפשרות חידוש הקשר של הבנות עם האב. עלות הטיפול תחול על האב.

על הצדדים ליצור קשר עם המומחית האמורה ולהתחיל את הטיפול בהתאם לקביעת המומחית.

המומחית תעמוד בקשר עם שירותי הרווחה ותתעדכן בתוצאות הבדיקה הפסיכו-דיאגנוסטית של הבנות ובטיפולים של הבנות.

ג. אם יחודש הקשר של הבנות עם האב תהיה האם רשאית להגיש בקשה לפסיקת מזונות.

פסה"ד ניתן לפרסום בהשמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום י"א בכסלו התשפ"ג (05/12/2022).

הרב מאיר פרימן – אב"ד הרב דוד בירדוגו הרב יצחק רבינוביץ

מסמך זה עלול להכיל שינויי עריכה והגהה